This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Educ
400
11

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

Educ 400.11

Harvard College Library

FROM THE BEQUEST OF

FRANCIS B. HAYES

Class of 1889

This fund is $10,000 and its income is to be used
"For the purchase of books for the Library"

MEDELTIDENS KLOSTERSKOLOR.

D. 7599

EN STUDIE

AF

ORWAR CHARLING.
FIL. KAND., V. D. M., t f. REKTOR.

ÖREBRO,
BOHLINSKA BOKTRYCKERIET.
1904.

Educ 400.11

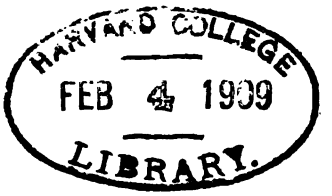

Hayes fund

Det gifves ej någon tid i kyrkans historia, i hvilken alla dess medlemmar bestått af idel rena och heliga.

Detta var ej en gång förhållandet i den apostoliska församlingen. Och än mindre blef det så under kommande tider, då kyrkan utbredde sig allt mer och mer och i sitt sköte upptog så många olikartade element. Såsom kyrkans medlemmar upptogos individer, hvilka saknade de nödvändiga förutsättningarna för att låta sig helt och hållet genomsyras af kristendomens anda. En följd häraf blef det religiösa lifvets förslappande. Man vande sig vid att inom kyrkan tolerera världsväsende, blott detta ej helt och hållet förkväfde och tillintetgjorde all gudaktighet och gudaktighetsöfning. Men en reaktion häremot inträdde inom kort. Man började småningom inse, hvilken fara hotade det kristliga fromhetslifvet i det inom kyrkan allt mer och mer sig utbredande världsväsendet, man började märka huru detta allt mer och mer försvagade den religiösa och moraliska kraften inom kyrkan. Därför sökte man undfly världens frestelser och faror genom att lefva ett lif, afskildt från denna världen.

Redan i de tredje och fjärde århundradena af kyrkans historia finna vi s. k. anakoreter d. v. s. fromma män, hvilka dragit sig undan från världslifvet och på öde platser lefde ett eremitlif för att ostördt kunna ägna sig åt bön och betraktelser. Desse blefvo snart ganska talrika. Emedan de i samma syfte sökt ödemarkens stillhet, funno de snart en närmare sammanslutning sinsemellan öfverensstämmande med gemensamma intressen. Flere anakoreter flyttade därför tillsammans samt lefde i en gemensam bostad, som kallades kloster. Sålunda uppkom munkväsendet. Den mest betydande af de munkföreningar, som vid denna tid uppstodo, blef den, som stiftades af Pachomius († 348), hvilkens kloster var beläget på ön Tabennæ i Nilen. Pachomius gaf sitt munksamfund regler, genom hvilka anakoretlifvet öfvergick till ett ordnadt munklif.

Från Egypten utbredde sig munkväsendet till såväl Österlandet som Västerlandet. I Österlandet voro förhållandena gynnsamma för detsamma. Folket hade af naturen böjelse för ett lif under stilla kontemplation. Och store män, utmärkte genom nit och duglighet, blefvo klostrens mäktiga beskyddare. En sådan var Basilius den store, hvilken gaf klosterregler åt Österlandets munkar.

Västerlandet var i början obenäget för klosterlif. Folket här hade af naturen en mera praktisk riktning än i Österlandet. Väl lyckades det den helige Martin af Tours (omkr. 400) att införa ett ordnadt munklif i nordliga Gallien, och visserligen höjde sig klostret i Massilia i södra Gallien till stor betydenhet och anseende, men den fasta grunden för ett västerländskt munkväsende, som århundraden igenom genom enhet, ordning och regelmässighet vetat bevara sin makt och allt mer ut-

breda sig, lades först därigenom att för detsamma gåfvos klosterregler, som motsvarade tidens kraf och lämpade sig efter lokala förhållanden.

Sådana utfärdades af Benedictus af Nursia. Denne hade en öppen blick för de stora bristerna hos sin tids klosterlif. Han insåg den stora fara för munkväsendet, som dolde sig i det uteslutande kontemplativa lifvet i klostercellen och i den där rådande bristen på praktiska sysselsättningar af världslig art. Ett sådant klosterlif kunde ej hafva någon lockelse för tidens intellektuelt utrustade personligheter, under det att det däremot var så mycket mera frestande för egennyttiga och lättjefulla individer. Klostren befolkades af frigifna, slafvar och fattiga, som här förde ett makligt lif utan några bekymmer för sitt lifs uppehälle.

Benedictus var ingalunda en vetenskapligt bildad man eller ens någon vän af vetenskap. Vid sin organisation af munkväsendet sökte han därför icke att i klostren dana uppfostringsanstalter för den mänskliga intelligensens odling, utan fastmera var det uppfostringsideal, som föresväfvade honom, en viljans uppfostran till ordning, tukt och arbetsamhet. Och härpå syftade alla de föreskrifter, han gifvit både för munkarnes enskilda lif och för samfundslifvet inom klostren.

Det var för det af honom själf år 528 stiftade klostret Monte Casino i Campanien, som han 529 utfärdade sina märkliga klosterregler, hvilka ansluta sig till äldre klosterregler i många väsentliga punkter. Redan före denna tid hade af dem, som sökte inträde i ett kloster, fordrats afgifvandet af löfte om fattigdom, kyskhet och lydnad. Benedictus bibehöll i sina klosterregler dessa trenne s. k. munklöften, men fordrade ytterligare af den, som skulle upptagas i klostret, att han skulle förbinda sig att under hela sitt återstående lif kvarstanna i detsamma samt i allt låta dess regler vara en norm för sitt lif.

"Ora et labora" var den grundsats, som denne reformator af klosterlifvet gjorde gällande för detsamma. Munken skulle dela dagens timmar mellan andaktsöfningar, kroppsarbete och studiet af uppbygglig litteratur. Huru stor vikt Benedictus fäste vid kroppsarbetet kan man finna däraf, att han tillmätte detta 6—7 timmar af dagen, under det att endast 3 timmar anvisades åt läsandet af andaktsböcker.

Vi finna således, att Monte Casinos grundläggare sökte gifva klosterlifvet en mera praktisk än vetenskaplig riktning. Men det oaktadt har han genom tvenne bestämmelser i sina klosterregler gifvit första impulsen till den vetenskapliga verksamhet, som snart uppkom inom klostermurarna. Han påbjöd nämligen, att abboten skulle utvälja lämpliga män bland klosterbröderna samt tillse, att dessa fingo en för prästämbetet erforderlig utbildning samt därefter prästvigdes, på det att hvarje kloster måtte hafva sin egen kyrka samt vid henne anställdt prästerskap, som fått sin utbildning i klostrets sköte. Vidare skulle i klostret upptagas pueri oblati d. v. s. gossar, som af sina föräldrar vare sig på grund af fattigdom eller andra bevekelsegrunder öfverlämnats i klostrets vård. Åt dessa skulle man gifva en sorgfällig uppfostran och undervisning meddelas af en lärare (magister noviciorum), till dess de uppnådde mogen ålder.

Dessa omständigheter föranledde upprättandet af de s. k. klosterskolorna.

Det är dock Benedicti samtida Cassiodorus, som i klosterväsendets historia gjort sitt namn oförgätligt genom att i klostren införa såväl teologisk som allmänt vetenskaplig forskning. Han grundlade 538 i Bruttium ett kloster, som han gaf namnet Vivarium. Åt detta gaf han egna klosterregler. Genom dessa gjordes vetenskaplig verksamhet till en viktig faktor i munkens lifsuppgift. Men såsom en nödvändig förutsättning för munkarnes studier och vetenskapliga utbildning måste inom klostret finnas för dem tillgängligt bibliotek. Ett sådant upprättade Cassiodorus i Vivarium, det första klosterbibliotek, som historien känner.

Benedicti klosterregler spredo sig hastigt och blefvo antagna af nästan alla Västerlandets kloster. Men benediktinermunkarne hade öppen blick äfven för de brister, som vidlådde desamma. Det låg i öppen dager för dem, att en viktig insats i klosterlifvets historia äfven blifvit gjord af Cassiodorus, då han gjorde klostret till ett hem för vetenskaplig forskning. De insågo, hvilken stor betydelse klostren och klosterskolorna under kommande tider härigenom skulle uppnå. Därför upptogo de sedermera vetenskaplig verksamhet, om ej i sina regler, så åtminstone i sin praxis. Följden häraf blef, att benediktinerklostren under 700-, 800- och 900-talet utgjorde representanter för den tidens bildning. De blefvo af stor betydelse för kultur och kulturutveckling. Under dessa oroliga tider erbjödo de tillflyktsort åt dem, som ville ägna sig åt vetenskap eller konst. Här hölls såväl kristlig som allmän vetenskaplig bildning vid makt, och här möjliggjordes den genom beredandet af för densamma nödvändiga förutsättningar, genom böckers samlande och afskrifvande för klosterbiblioteket och genom den i klosterskolorna meddelade undervisningen.

De förnämsta benediktinerklostren och benediktinerskolorna vid denna tid voro:
i Italien: Monte Cassino och Bobbío,
i England: Wearmouth, Jarrow och York,
i Frankrike: Tours, Corbie, Fleury, Clermont, Ferrieres och S:t Denis,
i Schweiz: S:t Gallen.
i Tyskland: Reichenau, Fulda (i Hessen), Lorsch, Weissenburg (i Elsass), Hirschau, Nieder-Altaich (i Bayern), Tegernsee, Ellwangen, Fritzlar, Hersfeld, S:t Alban i Mainz, S:t Matthias och S:t Maximin i Trier, Prüm och Corvey.

Benediktinerorden främjade undervisning och bildning ej blott genom sina munkkloster och däri inrättade läroanstalter, utan äfven i orden tillhöriga nunnekloster. Enligt legenden hade sådana grundats af Benedicti syster den heliga Scolastica. Med all sannolikhet äro de dock af senare ursprung. Här lämnades undervisning åt flickor af förnämt stånd, äfven gossar fingo understundom här sin första utbildning.

De förnämsta benediktinernunneklostren voro: Bischofsheim, Gandersheim, Quedlinburg, Herford och Nordhausen.

Vi vilja nu ägna benediktinerskolorna en undersökning beträffande deras inrättning och uppgift. En olikhet i dessa afseenden rådde mellan de italienska å

ena sidan och de engelska, franska och tyska å andra sidan. I Italien afsåg den pedagogiska verksamheten i klostren nästan uteslutande uppfostran och utbildning af pueri oblati och novicer för klosterlif. Så var ock i början förhållandet i Västerlandets öfriga länder, men en förändring inträdde snart i detta hänseende. Kejsar Karl den store utöfvade här ett mäktigt inflytande på klostren, och hans universella bildningsidéer spredo sig äfven dit, så att klosterskolorna blefvo ej blott uppfostringsanstalter för sådana ynglingar, som ämnade ägna sig åt klosterlif, utan utsträckte sin verkningskrets till undervisning och uppfostran af ynglingar af alla stånd, hvilka ville ägna sitt lif åt statens eller kyrkans tjänst och för detta ändamål i klosterskolan söka sin nödvändiga utbildning. Under första tiden undervisades dessa tillsammans med klostrets pueri oblati och novicer, men, då man sedermera fann denna anordning vara mindre ändamålsenlig, upprättade man i det nionde århundradet åtminstone i de större klostren tvenne från hvarandra fullständigt skilda skolor: den inre och den yttre (schola interior, schola exterior).

Schola interior, i hvilken de ynglingar uppfostrades, som skulle kvarstanna i klostret, fick sitt namn däraf att den alltid befann sig i hufvudbyggnaden midt i klostret. Schola exterior, i hvilken den del af klosterskolans lärjungar undervisades, som efter afslutade studier ämnade lämna klostret och ägna sig åt världsliga sysselsättningar eller prästerlig sysselsättning utom klostret, kallades så, emedan den var belägen utom klostermuren. Om i densamma ynglingar undervisades för att utbildas till präster, kallades den äfven schola canonica.

Skillnaden mellan dessa skolor bestod hufvudsakligen i disciplinen. Skoltukten var i bägge sträng. Självsvåld och lättja bestraffades med kroppslig aga. Särskilda uppsyningsmän (circatores) hade att utöfva uppsikten öfver lärjungarne. Men under det att i den inre skolan allt bar prägeln af ett utbildadt klosterlif med all dess stränghet, ty äfven de minste af pueri oblati buro munkdräkt och ansågos såsom "bröder", emedan — om ock blott genom föräldrarnes mun — de redan aflagt klosterlöfte, rådde i den yttre skolan ett visst mått af frihet, och lärjungarne kunde återvända till sina hem, närhelst deras föräldrar så önskade. Det är ock sannolikt, att äfven själfva undervisningen i schola exterior hade en friare karaktär än i den egentliga munkskolan.

Man må dock oaktadt den stränghet, som rådde vid uppfostran i klosterskolorna, ingalunda föreställa sig, att de unga lärjungarne förde i klostren ett glädjelöst lif i saknad af sådana förströelser, på hvilka ungdomen sätter värde. Tvärtom hängåfvo de sig under lediga stunder åt lek och vederkvickande nöjen. Detta var särskildt förhållandet vid skolfesterna, vid hvilka gymnastiska öfningar och uppförandet af skådespel intogo en framstående plats.

Undervisningen i de elementära ämnena leddes af en vanlig munk, som kallades scholasticus. I de större klostren voro lärda munkar anställda för att meddela handledning vid den högre undervisningen. Det hände understundom, att lärda af första rang för detta ändamål anställdes vid klostren, under hvilkas ledning andra, som kallades seniorer, meddelade undervisning.

Undervisningen var kostnadsfri. Pueri oblati hade såsom redan upptagne medlemmar i klostret fri bostad samt lifsuppehälle och omvårdnad utan ersättning. De öfriga lärjungarne lämnade gåfvor till klostret för logis, kost och vård.

Den undervisning, som meddelades i klostren, afsåg att bibringa lärjungen tillräcklig insikt och färdighet i de kunskapsgrenar och de konster, som voro nödvändiga för en munk. Följaktligen blefvo undervisningsämnena: läsning, skrifning (såväl skön- som rättskrifning) och psalmsång.

Den teoretiska bildningens höjdpunkt var teologien. Men för att möjliggöra ett skriftstudium fordrades åtskilliga hjälpvetenskaper. Till dessa anslöt man under tidernas lopp de mest olika discipliner. Alla de världsliga vetenskaper och konster, som man plägade sammanfatta under den gemensamma benämningen septem artes liberales eller trivium och quadrivium, hade för medeltidens hierarkiska åskådning värde endast därigenom att de trädde i kyrkans tjänst. Sådant tillmätte man grammatik och retorik, emedan de voro nödvändiga till förstående af den Heliga Skrift och kyrkofäderna, dialektik, emedan hon, ehuru en vetenskapernas drottning, dock var en ancilla theologiæ, aritmetik för de i talen förborgade hemligheternas skull samt musik och astronomi, emedan de tjänade den kyrkliga gudstjänsten.

Sedan lärjungen i klosterskolan vunnit de nödvändiga förutsättningarna i innanläsning, undervisades han i trivium, som omfattade grammatik, retorik och dialektik. Undervisningen i grammatik bestod i inlärande af och öfning i det latinska språket. Blott i ytterst få fall studerade man äfven grekiska. Kunskap i latinska språket var däremot nödvändig, emedan detta språk icke blott var det uteslutande undervisningsspråket, utan äfven denna tids allena härskande konversationsspråk. Andra språk t. ex. hebreiska och arabiska ingingo ej såsom läroämnen i klosterskolorna, utan gjordes till föremål för studium endast af en eller annan af den tidens mera begåfvade personligheter. Äfven åt retorik och dialektik ägnade man mycken uppmärksamhet, synnerligen åt den senare vetenskapen, och den ifriga sysselsättningen i klosterskolorna med densamma förberedde medeltidens skolastiska filosofi och teologi.

När man afslutat studiet af trivium, öfvergick man till studiet af qvadrivium, som omfattade de matematiska och naturvetenskapliga disciplinerna aritmetik, geometri, som förbands med geografi och fältmätningskonst, astronomi, som vid denna tid mycket närmade sig astrologien, och musik. Äfven i medicin meddelades undervisning i åtskilliga klosterskolor, och man uppnådde häri understundom ganska stor skicklighet. Den första medicinska högskolan grundlades i Salerno af en lärjunge från klostret Monte Cassino.

Undervisningen i trivium och quadrivium utgjorde blott en förberedelse för det teologiska studiet. Vid detta intog skrifttolkningen en framstående plats; åt denna hängåfvo sig sådana män som Beda Venerabilis, Hrabanus Maurus, Alcuin och Walafried Strabo. Men äfven meddelades undervisning i kyrkorätt och i de mest nödvändiga styckena af kyrkotjänsten samt handledning vid praktiska, dogmatiska, etiska och homiletiska studier och öfningar. Äfven ett område, kanske mindre för undervisning inom klostren än för den där utöfvade litterära verksamheten, var

historieskrifningen. För alla krönikor och biografier från den tidigare medeltiden stå vi i tacksamhetsskuld till benediktinermunkarne.

Det torde icke sakna sitt intresse att taga kännedom äfven om de läroböcker, som användes vid undervisningen i trivium i klosterskolorna. I latinska språket använde man Donaten, Priscian, senare äfven Alcuin och Beda, vidare studerade man klassiska författare såsom Cicero, Salustius, Virgilius, Ovidius, Lucanus och Terentius. Vid den retoriska utbildningen använde man Cicero och Quintilianus såsom mönster. Vid studiet af dialektik följde man först skrifter af Augustinus och Boethius, sedermera skrifter af Aristoteles, som man läste öfversatta, vanligtvis på latinska språket, understundom på tyska. Större olikhet mellan de olika klostren tyckes hafva rådt med afseende på läroböcker vid undervisningen i qvadrivium.

Det var dock långt ifrån att här angifna schema för undervisningen var fullt genomfördt i alla klosterskolor. Tvärtom ägde understundom ganska stor olikhet rum såväl med afseende på undervisningsmetod som med afseende på ordningen för undervisningen vid de olika klosterskolorna. I den ena ägnade man mera intresse åt en vetenskap, i den andra åt en annan. Härtill kom att på några ställen meddelades undervisning i åtskilliga konster t. ex. ornamentskrift, miniatyrmålning, arkitektur och träsnideri. För att få en korrekt uppfattning af studierna i klosterskolorna vid denna tid måste man emellertid betrakta något särskildt fall. En berättelse om Walafried Strabos vistelse i klosterskolan i Reichenau har utgifvits från klostret Mariæ Einsiedeln och grundar sig enligt förf:s utsago på Strabos egna skrifter och samtida förf:s uppgifter. Vi vilja därför i korthet återgifva det viktigaste af densamma.

Vid nio års ålder kom Strabo 815 till klosterskolan i Reichenau. Här fick han börja sina studier med att lära läsa innantill. Han gjorde hastiga framsteg och hade efter några veckor hunnit så långt, att han icke blott kunde läsa de ord, som med ett metallstift inristades på hans vaxtafla, utan äfven i en latinsk bok. Därefter fick han vidare öfva sig i innanläsning i en tysk bok. Sedan han sålunda förvärfvat sig tillräcklig färdighet häri, sysselsatte man honom med skrifning. Han fick nu söka efterbilda bokstäfverna på sin vaxtafla.

Följande år fick han till lärare magister Gerhard, den vid klosterskolan anställde läraren i grammatik. Hans äldre och mera försigkomna kamrater måste tala latin. Själf fick Strabo nu lära sig utantill några latinska fraser. Till handledare fick han en äldre lärjunge, som skulle examinera honom i den s. k. lilla Donaten. Hvarje eftermiddag fingo lärjungarne lära att tillämpa de regler, som de lärt på förmiddagen. På kvällen berättade man för dem en berättelse ur bibliska historien, hvilken de följande dag fingo ur minnet återgifva.

Hela följande vinter sysselsatte de sig med den andra delen af grammatiken, d. v. s. rättskrifning, och man talade latin. Äfvenledes ägnade man sig åt bibelstudium och härtill valdes psaltaren.

Sång till Guds ära ljöd ständigt i klostret, ty munkarne och lärjungarne voro indelade i 24 grupper, och hvarje af dessa grupper sjöng en timme under dygnet Guds lof.

Under året 818 läste de Alcuins och Valentin Catos distika. Från och med sommaren fingo de föreläsa något vid middagsbordet.

Följande år fingo de undervisa nykomna för att fullkomna sina grammatiska studier. De, som ej hade anlag att undervisa, fingo afskrifva grammatiker. Många adelsynglingar återvände hem för att blifva knapar och lära sig ridderliga idrotter, då Strabo och hans andra kamrater öfvergingo till retorikskolan 820. Läroboken i retorik var Cassiodorus. Därjämte läste de Ciceros retoriska arbeten. Läsningen af Quintilianus var deremot valfri. Dessutom fingo de öfva sig i att uttrycka sina tankar genom författandet af uppsatser. På våren började de att studera historia. Redan förut hade de läst martyriologier. Bedas krönika lades till grund för deras studier. För öfrigt hade man en uppslagsbok bestående af flera krönikor. Den grekiska och romerska historien studerade man under läsningen af Salustius och Livius. Hvarje lärjunge skulle afskrifva en krönika. Af latinska författare studerade man nu Virgilius och Prudentius. Man skref latinsk vers, dock voro icke alla tvungna därtill, utan tog man därvid hänsyn till naturliga anlag och fallenhet.

Följande vinter 821 sysselsatte Strabo och hans medlärjungar sig med dialektik och studerade Cassiodori och Boethii skrifter. De måste i tur hålla diskussioner. Man fortsatte att läsa skalder och historia. Under sommaren ägnade de sig åt studiet af frankernas och longobardernas lagsamlingar.

Hela vintern 822 användes för att inöfva de regler, som de lärt i retorik och dialektik. De hämtade ämnen för sina disputationer ur historien, ur det dagliga lifvet och ur lagsamlingarna. Äfven studiet af helgonens lefnadsbeskrifningar upptog deras tid. De fingo öfva sig att fritt återgifva dessa. För dem af lärjungarne, som hade anlag för poesi, bereddes tillfälle till öfning i att skrifva tysk vers. Handledning vid författandet af ordböcker lämnades dem af deras lärare Tapto.

Sommaren 822 började de under dennes ledning äfven studiet af aritmetik. Vid slutet af detta år utträdde sådana, som ville ägna sig åt medicin, rättsvetenskap, målar- eller bildhuggarkonst, och undervisades därefter af särskilda bröder.

Nu öfvergingo de återstående lärjungarne 823 till studiet af geometri och geografi. Härunder läste man Boethii trenne böcker i geometri. Man sysselsatte sig äfven med praktiska öfningar såsom med uppmätning af klostrets mark och husens och tornens höjd. Man studerade med tillhjälp af kartor Bedas skrifter i geografi. Äfven kartritning blef ingalunda främmande för lärjungarne. De öfvade sig att rita kartor i sanden.

Följande år ägnade de åt musik och musikaliska öfningar. Tapto höll föredrag om kompositionslära och om de olika instrumenten. Hvarje lärjunge fick undervisning i att spela något instrument. Men Strabo själf var så omusikalisk, att han icke kunde lära spela något instrument, och fick därför i stället lära grekiska.

Det sista läroåret 825 ägnades åt astronomi. Tapto förklarade Boethii och Bedas astronomiska skrifter om solen, månen och de andra planeterna. Han lärde

äfven sina lärjungar att ställa horoskopet. Med detta år ansågs Strabos uppfostran vara afslutad.

Vi hafva nu sett, hvilken omsorg ägnades åt undervisningen i en benediktinerskola.

Liksom för alla andra andliga ordnar inträdde för benediktinerorden efter en tid af blomstring tillbakagång och förfall. Denna orden, som ingalunda gör skäl för detta namn, men blifvit kallad så i motsats till de yngre munkordnarna, hade inom sig en stor fara i sin brist på organisation.

Benediktinerna hade nämligen aldrig kommit till någon egentlig ordensorganisation med centralstyrelse och alla de enskilda klostrens underordning under en högste chef. Dessa stodo sålunda helt oberoende och utan kontroll blott under abbotens ledning. Visserligen hade redan i nionde århundradet Benedictus af Aniane (821) sökt åstadkomma en reformation af benediktinerklostren och gjort en stor insats i klosterlifvets historia genom det intresse för vetenskap, som han uppväckt bland munkarne. Men följderna häraf blefvo tyvärr ej af lång varaktighet. Råhet och förvildning inträdde snart, isynnerhet i de franska klostren. För att afhjälpa detta missförhållande åstadkom man den första s. k. kongregationen d. v. s. sammanslutning af benediktinerkloster. Denne har efter klostret Clugny, hvilkets abboter Berno och Odo voro dess upphofsmän, blifvit kallad Cluniacenserkongregationen. De ursprungliga klosterreglerna förnyades och skärptes. Men denna cluniacenser-reformation befrämjade mera den stränga askesen och strängt kyrkligt tänkesätt än det vetenskapliga studiet. Också stängde man nu skolorna i de flesta kongregationen tillhöriga kloster. I de kloster, i hvilka undervisning fortfarande meddelades, inskränktes den till en schola interior. Världsliga studier fingo träda tillbaka för teologi och kyrkorätt.

Ett annat reformförsök gjordes af abboten Wilhelm i klostret Hirschau genom hans s. k. Hirschauer-konstitutioner. Genom dessa söker han föra munkarne ej blott till fromhet och stränghet i seder, utan äfven till vetenskaplig, konstnärlig, litterär och pedagogisk verksamhet. Till Hirschauer-konstitutionerna anslöt sig en kongregation af 69 tyska kloster. Man upptog lekmannabröder i klostren för att förrätta alla gröfre sysslor, så att de egentlige munkarne skulle ostördt kunna ägna sig åt vetenskapligt arbete i skolan och i skrifrummet (scriptorium). I detta senare voro tolf munkar ständigt sysselsatta med att afskrifva manuskript för att öka klosterbiblioteket.

Redan i elfte och tolfte århundradena stängdes i allmänhet benediktinerskolorna, och med trettonde årh. är tiden för benediktinerordens stora kulturhistoriska och pedagogiska betydelse förbi. Vid denna tid inträdde för nästan alla kloster — för det ena tidigare, för det andra senare — ett begynnande djupt förfall i såväl disciplinärt som vetenskapligt hänseende. Detta varade för åtskilliga kloster århundraden igenom.

Benediktinerklostren hade fyllt sin uppgift att bevara och öfverlämna de gamla klassiska och kristliga bildningsskatterna till de nya kristna, romanska och german-

ska folken. Deras skolor hade före korstågens tid motsvarat folkens isolerade lif, men vid denna tid uppstod ett rörligt kulturlif, som åt sig skapade sig mera motsvarande bildningsanstalter och bildningsmedel. Dessa blefvo å ena sidan dôm- och stiftsskolorna samt mot slutet af medeltiden äfvenledes stadsskolorna, å andra sidan universiteten.

Men allvarliga försök gjordes att höja klostren ur deras förfall. Sådana gjordes af påfvarne Clemens V 1311 och Benedictus XII 1336. Dessa utfärdade tvenne konstitutioner de s. k. Clementina och Benedictina, hvilka gåfvo flera föreskrifter angående klostrens förvaltning och klostertukt m. m. samt sökte gifva benediktinerorden en fast organisation genom att indela klostren i provinser och genom att anordna provinsialkapitel och visitationer. Genom dessa konstitutioner blef orden ånyo hänvisad att fylla sin nu visserligen mera inskränkta, men dock välsignelserika uppgift att upprätta lärdomsskolor och vårda en kyrklig vetenskaplig verksamhet. Därför börjar nu för orden en ny period, under hvilken den visserligen icke utmärker sig genom någon omfattande kyrko- eller kulturhistorisk verksamhet, men dock genom en pedagogisk och litterär. Från hvarje kloster skulle åtminstone hvar tjugonde munk på klostrets bekostnad sändas till universitetet för att här dela sina studier mellan teologien och den kanoniska rätten. För studierna behöfliga böcker skulle anskaffas för klostren. Dock skulle hädanefter inga lärjungar, som ämnade sedermera ägna sig åt världslifvet, mottagas i klosterskolorna.

Men genomförandet af dessa anordningar rönte motstånd af mångahanda slag. Klostrens förfall ökades allt mer under det fjortonde århundradet, och alla försök att åter höja orden och gifva dess vetenskapliga riktning nytt lif misslyckades. Visserligen uppstod i det femtonde årh. efter de s. k. reformatoriska kyrkomötena i Constanz (1414—1418) och Basel (1431—1443), hvilka äfven sökte reformera klostren, i vissa kloster ett nyvaknadt intresse för vetenskapen. Detta tog sig uttryck i den i Sydtyskland bildade Mölkerkongregationen och den i Nordtyskland bildade Bursfelderkongregationen. Till den förra slöto sig flera österrikiska och bayerska kloster, till den senare många nordtycka och några sydtyska kloster. Men äfven detta intresse blef af kort varaktighet. Blott i ett eller annat kloster fortlefde det till medeltidens slut såsom t ex. i S:t Gallen, där abboten Ulrich Rösch († 1491) upprättade ett gymnasium, till hvilket han kallade utländska professorer.

Bland de lärare, som left och verkat i klosterskolorna, funnos män, som genom sina stora insatser i kulturutvecklingen utöfvat ett stort inflytande ej blott på sin samtid, utan äfven på efterkommande generationer. Om vi ägna vår uppmärksamhet åt denna rad af framstående personligheter, träda namnen Beda Venerabilis, Alcuin, Hrabanus Maurus och Walafried Strabo särskildt fram i förgrunden.

Beda föddes i England 672. Han förlorade tidigt sina föräldrar och öfverlämnades i sitt sjunde lefnadsår af sina släktingar såsom puer oblatus åt klostret Wearmouth. Här erhöll han sin uppfostran under abboten Benedicti öfverinseende. Gossen visade rika anlag och delade vid mognare ålder sitt lif mellan uppfyllandet af sina plikter såsom klosterbroder och vetenskapliga studier.

Men han arbetade ej blott för att förvärfva sig själf kunskaper, utan sökte äfven meddela sådana åt andra dels genom muntlig undervisning, dels genom en vidsträckt skriftställareverksamhet. Såsom lärare verkade han redan som diakon från sitt nittonde år; sin skriftställareverksamhet började han som prestbyter vid trettio års ålder och fortfor därmed ända till sin död. Nästan hela sitt lif tillbragte han i sitt kloster. Endast en och annan gång lämnade han detta för någon kortare tid för att på andra platser drifva studier. Om hans lärometod äga vi ingen kännedom, men att han både beflitade sig om och var i stånd att åstadkomma klarhet och precision i sin framställning, därom vittna hans skrifter. Dessa äro ock ägnade att väcka beundran genom sitt ovanligt rika innehåll och omfång. Det gifves knappast något område för dåvarande vetenskaplig forskning, som han icke åtminstone på något sätt pröfvat. Naturligtvis var teologien hans förnämsta verksamhetsområde. Han författade homilier och allegoriserande förklaringar till nästan alla gamla och nya testamentets böcker. För oss äger Beda den största betydelsen genom sina kyrkohistoriska framställningar, särskildt genom sin historia ecclesiastica gentis Anglorum, genom hvilken han blifvit en grundläggare för den engelska historieskrifningen. Ty om vi icke ägt detta arbete, skulle en del af Englands historia för oss varit oskrifven. Vidare har Beda författat biografier, ett martyrologium, en krönika öfver de sex världsåldrarna samt slutligen flera naturvetenskapliga arbeten, af hvilka De natura rerum torde vara det mest bekanta. I detta arbete meddelar han undervisning om planeternas gång, om sol- och månförmörkelser, om luft, vindar och allehanda naturföreteelser. Hans sista arbete var en anglosachsisk öfversättning af Johannes evangelium. Denna hade han just hunnit afsluta på sitt sjukläger, då han afled 735, omgifven af en skara beundrande lärjungar, som nu sörjde öfver hans död.

Samma år som Beda, hvilken i historien fått tillnamnet "Venerabilis", gick ur tiden, föddes i York i England i en förnäm familj en gosse, hvilken sedermera skulle komma att utöfva ett ofantligt inflytande på sin tids undervisningsväsen. I dopet erhöll han namnet Alcuin. Sin uppfostran och utbildning erhöll den unge Alcuin i klosterskolan i York, som genom ärkebiskop Egberts åtgörande vid denna tid hunnit till hög blomstring. Redan vid 31 års ålder efterträdde han sin forne lärare Aelbert som föreståndare för den läroanstalt, i hvilken han själf erhållit sin uppfostran. En afgörande betydelse för hans lif fick en resa, som han 780 företog till Rom för att hos påfven Hadrianus I hämta pallium åt ärkebiskop Fanbald. På återvägen från Rom sammanträffade han i Parma med Karl den store. På dennes enträgna uppmaningar lofvade Alcuin att af alla krafter understödja honom i hans företag att anlägga undervisningsanstalter i hela det vidsträckta frankiska riket. Efter att i England hafva utverkat sig tillåtelse härtill kom Alcuin 782 till Karls hof och tillbragte där åtta år. Men det var först 793, som han för alltid bosatte sig i det främmande landet. Vid denna tid uppstodo religiösa strider i detsamma, och Alcuin ansåg sig af sitt samvete förpliktigad att deltaga i kampen. Det dröjde ej länge innan han vunnit konungens fulla förtroende och

vänskap. Denne lät honom undervisa sig i åtskilliga vetenskaper, såsom retorik, dialektik och astronomi. Alcuin bidrog mäktigt att åter höja den redan tidigare grundade hofskolan, schola palatina, som vid Karls tillträde till regeringen råkat i djupt förfall. Han blef efter denna tid den egentliga själen i alla Karls stora kulturskapelser.

Alcuin indelade skolvetenskaperna i etik, fysik och teologi. För honom var teologien slutmålet för allt studium och studiet af etik och fysik endast en förberedelse för densamma. Åtskillnaden mellan de tre stora områdena människa, natur och Gud var den grundtanke, som förde Alcuin till denna indelning af vetenskaperna. Etik och fysik omfattade för honom samtliga artes liberales, så att den förra omfattade trivium, den senare quadrivium. Han författade åtskilliga läroböcker, hvilka dock ej utmärka sig genom självständig forskning, utan fastmera genom skicklighet i populär framställning af det i tidigare vetenskapliga arbeten redan gifna. Han ägnade stor omsorg om litteratur och bibliotek.

År 796 grundlade Alcuin en skola i klostret S:t Martin i Tours. Då han fem år därefter blifvit abbot i detta kloster, flyttade han dit, men afbröt därför ingalunda förbindelsen med hofvet. Han bemöttes af kejsar Karl städse med aktning och vänskap och erhöll rikligt understöd för sin skola. Men en förment oförrätt, som tillfogats hans kloster, förbittrade hans sista dagar. Af grämelse nedlades han på sjukbädden och dog i maj 804.

Alcuin efterlämnade lärjungar, som voro ägnade att fullfölja det verk, som han påbörjat. Bland dessa märka vi Hrabanus Maurus. Denne var född i Mainz 776. Redan som gosse utmärkte han sig genom rik begåfning. Han öfverlämnades af sina föräldrar åt klostret Fulda, där han i den dåvarande abboten Ratgar fick en skicklig läromästare. Här tillvann han sig allas bevågenhet. Men den kunskapstörstande ynglingens rika kunskapsbegär kunde ej tillfredsställas här. Därför begaf han sig efter erhållen tillåtelse till Tours för att drifva studier vid den berömda Academia Turonensis, som vid denna tid stod under Alcuins ledning. Han trädde här i det bästa förhållande till sin lärare Alcuin. Det var här Hrabanus lade grunden till sin ovanliga bibelkunskap. Under sin vistelse i Tours fick han äfven lust att skrifva latinsk vers och öfvade sig flitigt i denna konst.

Efter ett års vistelse i Alcuins skola återvände Hrabanus till Fulda samt blef här anställd som magister vid klosterskolan. Hans såväl grundliga vetenskaplighet som ock rika pedagogiska anlag gjorde honom snart ryktbar såsom framstående lärare, och från Tyskland, Frankrike och England kommo ynglingar i stor mängd för att få åtnjuta hans undervisning. Man läste och förklarade den Heliga Skrift, men ägnade sig äfven åt studiet af klassiska författare t. ex. Virgilius. Under sin vistelse i Tours hade Hrabanus förvärfvat sig kunskaper i grekiska. Äfven hebreiskan var honom ingalunda obekant, men han tycktes icke hafva gjort något bruk af sina insikter i detta språk. Han hade ett varmt intresse för språkstudier, och detta tog sig uttryck i författandet af en latinsk-tysk ordbok. Äfven till naturvetenskaperna sträckte sig hans forskningsifver. Han författade ett encyklopediskt

arbete i naturkunnighet: De universo. Konster af allehanda slag fingo i Hrabanus en beskyddare.

Med fullt skäl har Hrabanus blifvit ansedd såsom skapare af Tysklands skolväsen. Själf var han så personligt intresserad af att undervisa, att han ej ens ville afstå från denna sin älsklingssysselsättning, sedan han blifvit klostrets abbot och således var fritagen från undervisningsskyldighet. Ett afbrott i hans lärareverksamhet hade redan förut ägt rum, då abboten Ratgar 805 plötsligt stängde klostrets läroanstalt, borttog munkarnes böcker och tvang dem till utesluta nde kroppsarbete. Först 817, sedan Ratgar blifvit afsatt, upptogs åter undervisningsverksamheten inom klostret. Under den mellanliggande tiden hade Hrabanus företagit en pilgrimsfärd till Palestina.

De politiska strider, som föregingo föredraget i Verdun, sträckte sina verkninningar ända in i klostren. Äfven i klostret Fulda uppstodo politiska partier och partistrider. På grund häraf afsade Hrabanus sig abbotvärdigheten och lämnade klostret. Man erbjöd honom snart åter hans förra värdighet, men han vägrade att mottaga densamma samt återvände till Fulda först sedan hans vän Hatto hade blifvit vald till abbot. Här sysselsatte han sig nu med vetenskaplig verksamhet, till dess han blef kallad till Ludvig den tyskes hof för att sedermera 847 mottaga ärkebiskopsvärdigheten i Mainz, som han innehade till sin död 856.

Den mest betydande af Hrabani lärjungar blef Walafried Strabo. Vi hafva redan förut genomgått hans ungdomshistoria i klostret Reichenau. Då Strabos uppfostran här blifvit afslutad, begaf han sig till klostret Fulda för att fullända sin utbildning under Hrabani ledning. Han kallades emellertid snart till hofvet i Aachen för att öfvertaga kejsar Ludvigs sexårige sons undervisning och uppfostran. Här ägnade han sig under tio år med all sorgfällighet åt detta uppdrag samt tillvann sig kejsarens fulla förtroende. År 838 blef han abbot i klostret Reichenau. Detta stod vid denna tid högt i anseende. Det ägde vidsträckta besittningar, ett ypperligt bibliotek samt berömda lärare, af hvilka en del hade fått sin utbildning i Alcuins skola.

Om hans egentliga lärareverksamhet äga vi inga närmare underrättelser. Den har emellertid tvifvelsutan varit utmärkt, därpå tyder såväl hela hans mänskliga och litterära personlighet som hans lärjungars stora betydelse. Strabo var en af sin tids mest framstående lärde. Men han var ej blott en lärd, utan äfven en diktare, en äkta lyrisk och lyrisk-episk diktare. Han utöfvade ett stort inflytande på sin samtid, och många voro de gäster från främmande länder, hvilka under hans tid besökte klostret Reichenau och sålunda kommo i personlig beröring med honom. Han lefde och verkade här såsom abbot till sin död 849.

Educ 400.11
Medeltidens klosterskolor;
Widener Library
004914024
3 2044 079 665 881